

ОЦІНКА ВНУТРІШНЬОЇ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РИНОК ПРАЦІ

©2018 ШВЕЦЬ І. Б., СЛЕДЬ О. М.

УДК 314.72

Швец І. Б., Следь О. М. Оцінка внутрішньої вимушеної міграції в Україні та її вплив на ринок праці

Розглянуто сучасні особливості внутрішньої вимушеної міграції в Україні та її соціально-економічні наслідки. Визначено основні виклики, які пов'язані з вимушеним переміщенням населення внаслідок військово-політичного конфлікту. Обґрунтовано актуальність державного регулювання процесів внутрішньої вимушеної міграції. Розглянуто феномен міграції та її проблематику в наукових працях зарубіжних авторів. Проаналізовано обсяг і напрями внутрішньої вимушеної міграції, показники складу та структури внутрішньо переміщених осіб (ВПО), розподіл вимушених переселенців по території України. Досліджено вплив внутрішньої вимушеної міграції на стан ринку праці та структуру безробіття в Україні. Доведено позитивні наслідки міграції на регіональні ринки праці. На основі визначених соціально-економічних особливостей внутрішньої вимушеної міграції запропоновано заходи з регулювання попиту та пропозиції робочої сили ВПО та встановлення балансу між ними на регіональних ринках праці України.

Ключові слова: внутрішня вимушена міграція, внутрішньо переміщена особа, ринок праці, безробітний, державне регулювання.

Рис.: 1. **Бібл.:** 16.

Швец Ирина Борисівна – доктор економічних наук, професор, проректор Донецького національного технічного університету (пл. Шибанкова, 2, Покровськ, Донецька область, 85300, Україна)

E-mail: irina_shvets13@ukr.net

Следь Олександра Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, докторант Донецького національного технічного університету (пл. Шибанкова, 2, Покровськ, Донецька область, 85300, Україна)

E-mail: oleksandra.sled@ukr.net

УДК 314.72

UDC 314.72

Швец И. Б., Следь А. Н. Оценка внутренней вынужденной миграции в Украине и ее влияние на рынок труда

Shvets I. B., Sled O. M. Evaluating the Internal Forced Migration in Ukraine and Its Influence on the Labor Market

Рассмотрены современные особенности внутренней вынужденной миграции в Украине и ее социально-экономические последствия. Определены основные вызовы, связанные с вынужденным перемещением населения в результате военно-политического конфликта. Обоснована актуальность государственного регулирования процессов внутренней вынужденной миграции. Рассмотрены феномен миграции и её проблематика в научных трудах зарубежных авторов. Проанализированы объем и направления внутренней вынужденной миграции, показатели состава и структуры внутренне перемещенных лиц (ВПЛ), распределение вынужденных переселенцев по территории Украины. Исследовано влияние внутренней вынужденной миграции на состояние рынка труда и структуру безработицы в Украине. Доказаны положительные последствия миграции на региональные рынки труда. На основе определения социально-экономических особенностей внутренней вынужденной миграции предложены меры по регулированию спроса и предложения рабочей силы ВПЛ и установления баланса между ними на региональных рынках труда Украины.

The article considers modern features of the internal forced migration in Ukraine and its socio-economic consequences. The main challenges associated with forced displacement of population as a result of the political and military conflict are determined. Relevance of the State regulation of the processes of internal forced migration is substantiated. The phenomenon of migration and its problematic in the scientific works of foreign authors are considered. The authors analyze the scope and directions of internal forced migration, indicators of the composition and structure of internally displaced persons (IDPs), the distribution of internally displaced persons on the territory of Ukraine. The influence of internal forced migration on the status of labor market and the structure of unemployment in Ukraine is researched. The authors prove that there are positive effects of migration on the regional labor markets. On the basis of defining the socio-economic features of internal forced migration, the article proposes measures in order to regulate supply and demand of manpower of IDPs and to strike a balance between them in regional labor markets of Ukraine.

Ключевые слова: внутренняя вынужденная миграция, внутренне перемещенное лицо, рынок труда, безработный, государственное регулирование.

Keywords: internal forced migration, internally displaced person, labor market, unemployed, the State regulation.

Рис.: 1. **Библ.:** 16.

Fig.: 1. **Bibl.:** 16.

Швец Ирина Борисовна – доктор экономических наук, профессор, проректор Донецкого национального технического университета (пл. Шибанкова, 2, Покровск, Донецька область, 85300, Украина)

Shvets Iryna B. – D. Sc. (Economics), Professor, Pro-rector of the Donetsk National Technical University (2 Shybankova Square, Pokrovsk, Donetsk region, 85300, Ukraine)

E-mail: irina_shvets13@ukr.net

E-mail: irina_shvets13@ukr.net

Следь Александра Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, докторант Донецкого национального технического университета (пл. Шибанкова, 2, Покровск, Донецька область, 85300, Украина)

Sled Oleksandra M. – PhD (Economics), Associate Professor, Candidate on Doctor Degree of the Donetsk National Technical University (2 Shybankova Square, Pokrovsk, Donetsk region, 85300, Ukraine)

E-mail: oleksandra.sled@ukr.net

E-mail: oleksandra.sled@ukr.net

Проблема вимушеної внутрішньої міграції гостро постала внаслідок подій в Криму та на сході України, в результаті яких чисельність внутрішньо переміщеного населення, за офіційними даними, досягла більше півтора мільйона осіб. Військово-політичний конфлікт на сході України

привів до занепаду економіки, розколу суспільства та формування значного й нового для держави сегмента внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» передбачено, що «внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець

або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [1]. Згідно з керівними принципами УВКБ ООН особи, переміщені всередині країни, визначаються як люди або групи людей, які були змушені рятуватися втечею або покинути свої будинки або місця проживання, через або для того, щоб уникнути наслідків збройного конфлікту, ситуації загального насильства, порушень прав людини або стихійних лих, техногенних катастроф, і які не перетнули міжнародно-визнаний державний кордон країни [2].

Основні виклики, пов'язані з вимушеним переміщенням населення, виявляються у зростанні навантаження на локальних ринках праці, проблемах поселення та розташування мігрантів, надання їм вільного доступу до медичного обслуговування, освіти, громадських послуг, а також психологічної адаптації та соціальної інтеграції до місцевих громад. Водночас, масштабна внутрішня вимушена міграція населення формує значний потенціал соціально-економічного та гуманітарного розвитку України у середньо- і довгостроковій перспективі, пов'язаний із позитивними структурними зрушеннями в економіці, зміною схем розселення населення та розвитком інфраструктури, соціальним, культурним і національним єднанням українського суспільства. Наслідки гуманітарної катастрофи на сході країни мають довготривалий характер, тому одним із першочергових завдань вирішення проблеми регулювання внутрішньої вимушеної міграції населення є інтеграція внутрішніх вимушених мігрантів до нових ринків праці, створення робочих місць та стимулювання роботодавців до працевлаштування переселенців.

Мета статті – на підставі аналізу особливостей внутрішньої вимушеної міграції в Україні та її соціально-економічних наслідків визначити основні виклики, які пов'язані з вимушеним переміщенням населення, та запропонувати заходи з регулювання попиту та пропозиції робочої сили ВПО та встановлення балансу між ними на регіональних ринках праці України.

Аналіз офіційних матеріалів та статистичної звітності міграційної служби свідчить про те, що в Україні оцінка вимушеної внутрішньої міграції та її державне регулювання майже не здійснюються. Брак історичного досвіду в Україні з питань внутрішньої вимушеної міграції обумовив відсутність механізмів організаційно-правового та економічного регулювання в цій сфері, крім вимушеного переселення населення під час аварії на Чорнобильській АЕС у 1986

р., що відбувалося на підставі відповідного нормативно-законодавчого забезпечення. Водночас у світовій практиці в достатній мірі розроблено теорію і практичні методи державного та міждержавного регулювання внутрішньої міграції населення та запобігання її негативних наслідків. На міжнародному рівні практичні аспекти вимушеної міграції регулюються відповідно до «Керівних принципів щодо питання про переміщення осіб всередині країни» Комісії ООН з прав людини [3].

Проблема внутрішньої вимушеної міграції в теперішньому її вигляді є абсолютно новою і малодослідженою в Україні. Аналогічні процеси вже мали місце в Азербайджані, Вірменії, Грузії, Молдові, проте в Україні вони мають власну специфіку, яка обумовлена значною чисельністю мігрантів та протяжністю територій їх розселення, тривалістю збройного конфлікту, соціально-політичним розколом українського суспільства та неспроможністю уряду оперативно та ефективно вирішувати проблеми, що постають внаслідок масового переселення населення [4]. На відміну від добровільної міграції результатом вимушеного переміщення є значне погіршення добробуту громадян, суттєве зменшення та часткова або повна втрата джерел їх доходів. Проблема вимушеної міграції має кількісний, часовий і географічний вимір. Більшість вимушено переміщених осіб перебувають у районах, які близькі до їхніх домівок, що обумовлено сподіваннями на швидке повернення до місць постійного проживання. Внаслідок необхідності підтримувати зв'язки із залишеними вдома членами сімей та догляду за майном більшість ВПО розміщуються в сусідніх містах та областях неподалік від залишених, а саме – в Харківській, Дніпропетровській та Запорізькій. Незважаючи на обмежені можливості розміщення ВПО в цих областях, їх чисельність майже не зменшується [5]. Довгостроковий характер проблем зумовлює необхідність вироблення адекватних адаптаційних стратегій на загальнодержавному та регіональних рівнях. Наведені особливості міграційних процесів мають бути враховані в регіональній політиці розвитку територій-реципієнтів та їх громад.

Регулювання внутрішньої вимушеної міграції, як науковий напрям, ще не набуло глибоко та всебічного дослідження в українських наукових колах. Проте окремі практичні питання регулювання внутрішньої вимушеної міграції було розглянуто в працях українських науковців. Так, І. Войналович, М. Кримова, Л. Щетініна, досліджуючи проблеми зростання чисельності внутрішніх переселенців зі сходу України та АР Крим, зазначають, що соціальні наслідки перебування окремих територій в окупації наразі справляють значний вплив на соціально-економічний розвиток держави. Вони зумовлюють зростання чисельності ВПО та актуалізують питання

захисту їх прав, створення належних умов їх життєдіяльності в регіонах розселення.

Загострення проблем тимчасових переселенців і дослідження зарубіжного досвіду щодо їх вирішення свідчать про необхідність негайних дій держави щодо формування законодавчої бази з регулювання ряду питань, а саме: надання таким особам статусу вимушеного переселенця, отримання житла, реалізацію права на зайнятість, соціальне забезпечення, створення умов повернення до попередніх місць проживання тощо [6]. Виходячи з аналізу політичних подій в Україні В. Воронкова додить висновку, що загальний рівень динаміки соціальної напруги в країні сьогодні досяг крайніх меж і залишається на рівні високих показників. На її думку, в поняттях «ризик» і «криза» кристалізуються проблеми сучасного соціуму, в яких зосереджуються всі протиріччя цивілізації в одне ціле [7, с. 16–17]. Разом з тим, О. Макарова вважає, що відсутність реальних перспектив щодо припинення бойових дій найближчим часом і швидкого відновлення контролю держави над цими територіями зумовлює необхідність прийняття програм соціальної підтримки та адаптації переміщених осіб на територіях їх розміщення, а також заходів щодо протидії можливим негативним соціально-економічним наслідкам для територій-реципієнтів [8, с. 175].

Досить ґрунтовно проблему регулювання внутрішньої вимушеної міграції досліджено у працях зарубіжних вчених. Проте цей науковий феномен розглядається ними, перш за все, у контексті вимушеного переселення у зв'язку із природними катастрофами та кліматичними умовами. Основні причини, тенденції та характерні риси сучасної внутрішньої міграції розглядає у своїх працях Д. Грегорі (*James N. Gregory*), який обґрунтував історичні передумови цього процесу та визначив його головні тенденції в майбутньому [9]. Підходи до регулювання вимушеної міграції знайшли відображення у дослідженнях Е. Шоенхольца (*Andrew Schoenholtz*), П. Фаген (*Patricia Fagen*), С. Кастла (*Stephen Castles*), які наголошують на неможливості використання стандартних підходів та необхідності розробки адаптивних і гнучких механізмів регулювання з урахуванням демо-економічної, політичної та соціальної специфіки регіонів [10; 11].

За оцінками фахівців, чисельність ВПО з Донецької, Луганської областей та АР Крим складає понад 3,1 млн осіб, яка є найбільшою серед всіх європейських країн з часів завершення Другої світової війни [12]. Аналіз обсягів внутрішньої вимушеної міграції в Україні за період 2014–2018 рр. свідчить про стабілізацію чисельності переселенців. Тобто навантаження на ринок праці, житловий сектор і соціальну сферу регіонів приймаючих громад майже стабілізувалося, що формує нові складні завдання для місцевої та центральної влади.

Процес внутрішнього переміщення населення в Україні відбувався довільно, неорганізовано неконтрольовано, що призвело до нерівномірного розподілу вимушених переселенців по території України. Досить часто напрям внутрішньої міграції визначається політикою роботодавців, тому значна частка ВПО влаштувалися в містах переміщення їх організацій. Безумовно, одним із найбільш привабливих міст для внутрішньої міграції залишається м. Київ, який, як столиця, надає громадянам більш широкі можливості не тільки для працевлаштування, але й для вирішення нагальних житлових і соціальних питань. Головним напрямом переміщення для тих, хто намагався розташуватися якомога далі від зони воєнно-політичного конфлікту, став захід країни. Незважаючи на те, що значна частина мігрантів має намір повернутися до покинутих домівок, за даними соціологів, близько третини ВПО орієнтуються на постійне проживання в інших регіонах України [13]. Найбільша чисельність ВПО зі сходу України та Криму налічується в Харківській, Київській, Дніпропетровській, Запорізькій, Одеській та Львівській областях.

Задля планування заходів державного регулювання внутрішньої вимушеної міграції необхідно не тільки проаналізувати склад і структуру ВПО, але й сформулювати «портрет переселенця», який складається з певних демографічних, соціальних, економічних і психологічних характеристик. Дослідження вікової структури внутрішньої вимушеної міграції свідчить про значні відмінності частки працездатних ВПО за регіонами України. Так, у Полтавській області питома вага працездатних переселенців складає близько 35%, у Запорізькій – 44,5%, у Вінницькій – більше 50%, а в Івано-Франківській – 55%. Разом з тим, у цілому по Україні частка ВПО працездатного віку становить лише 23,1% [14, с. 15].

Згідно з даними державної статистики у віковій структурі ВПО переважає питома вага пенсіонерів, яка складає 64%. Проте фактично така структура не відповідає дійсності, оскільки пенсіонери – саме та категорія населення, яка одержувала тимчасову реєстрацію за новими адресами та довідки переселенців з метою отримання пенсій незалежно від фактичного місця проживання. Водночас, значна частка переміщених працездатних осіб, особливо тих, які є зайнятими, не зверталися до соціальних служб за довідками через брак часу, зневіри, недоцільності, марності таких дій та усвідомлення необхідності вирішувати свої проблеми власними силами.

Відповідно до даних Управління Верховного комісара ООН у справах біженців співвідношення частки чоловіків та жінок серед ВПО у світі загалом приблизно рівне [15]. На противагу цьому в Україні спостерігається суттєве переважання частки жінок у складі ВПО, яка становить близько 62% [14, с. 32]. Переважання жінок пояснюється, перш за все, тим, що під час активних бойових дій жінки намагалися ви-

їхати із дітьми до більш безпечних регіонів, а також тим, що багато чоловіків не рееструвалися як ВПО з різних міркувань, у т. ч. з метою уникнення можливої мобілізації. Превалювання частки жінок серед ВПО змінює гендерну структуру населення регіонів, впливає на регіональні ринки праці та має бути обов'язково враховане при розробці загальнодержавних і регіональних програм соціально-економічної інтеграції ВПО.

Однією з найбільш гострих проблем для ВПО залишається питання працевлаштування в регіонах переміщення. Зайнятість є не тільки основним джерелом фінансового забезпечення життя на новому місці, але й способом соціальної інтеграції та психологічної адаптації до незвичних умов. Результати соціологічних опитувань свідчать про те, що безробітними з числа переселенців є, у переважній більшості, представники жіночої статі. Якщо серед зареєстрованих безробітних усіх категорій питома вага жінок становила 50%, то серед безробітних з числа ВПО – 66%. Жінки, особливо ті, що мають маленьких дітей, завжди були однією з найбільш уразливих категорій на ринку праці. А в ситуації вимушеного переміщення, коли підприємства та організації із зони конфлікту були переведені до різних міст і регіонів України, багато жінок постали перед вибором: слідувати за своїми роботодавцями або за працюючими чоловіками, які є основними годувальниками. Тому значна частка жінок вимушені були залишати свої робочі місця, переїздити з родинами до міст розташування роботодавців чоловіків та шукати там нову роботу.

Вікова структура безробітних з числа ВПО не суттєво відрізняється від структури безробітних інших категорій. Частка молоді у віці до 35 років серед переселенців становить 43%, при цьому відповідний показник серед загальної чисельності безробітних становить 37%. Питома вага осіб віком старше 45 років дорівнює 27% і є нижчою, ніж серед загальної чисельності безробітних, яка становить понад третину.

Дослідження структури безробітних ВПО за рівнем освіти свідчить про те, що найбільшу питому вагу у складі безробітних складають особи з вищою освітою – понад 67%. Частка безробітних ВПО з професійно-технічною та початковою й середньою освітою становлять 20% та 13% відповідно. Такий розподіл відрізняється від освітньої структури безробітних у цілому. Так, серед усіх безробітних лише 43% становлять громадяни з вищою освітою, кожен третій має професійно-технічну, а кожен п'ятий – загальну середню освіту. Характерним є те, що частка ВПО з вищою освітою переважає в усіх регіонах країни.

Професійна структура безробітних ВПО виглядає таким чином: 59% становлять законодавці, фахівці, професіонали, службовці, 32% – представники робітничих професій, 9% – особи без професійної підготовки. Таким чином, структура безробітних ВПО

у професійному розрізі відрізняється від загальної структури безробітних, де перевагу мають представники робітничих професій, а питома вага некваліфікованих працівників складає майже 14%.

Таким чином, аналіз показників внутрішньої міграції доводить, що значна концентрація переселенців спричиняє надмірне навантаження на інфраструктуру, ринок праці та житловий сектор регіонів. Водночас, згідно з даними соціологічних досліджень, частина ВПО не планує повертатися до попередніх місць та орієнтується на постійне проживання в інших регіонах України. Зокрема частка осіб, які перемістилися в західні регіони, складає 45%. Надмірна концентрація людських ресурсів у певних містах і регіонах призводить до суттєвих диспропорцій на ринку праці. Скупчення рівнозначних за професіоналізмом і спеціалізацією працівників у межах одного міста чи регіону призводить до перенасиченості деяких ринків праці, що найчастіше призводить до зростання безробіття, перш за все, серед ВПО.

Підвищення рівня безробіття є звичайним наслідком міграції для територій – реципієнтів робочої сили. Однак внутрішня вимушена міграція є не єдиним чинником, який призвів до зростання рівня безробіття в Україні за останні роки. Попит на робочу силу суттєво зменшився, у тому числі, в результаті економічного спаду, що був наслідком глибокої політичної кризи в державі, руйнування довготривалих економічних зв'язків і втрати традиційних ринків, а також падіння інвестиційної привабливості національних промислових підприємств. У цих умовах стан зайнятості ВПО залишається незадовільним, а проблеми регулювання локальних ринків праці в умовах міграційних зрушень – невирішеними. Серед головних перешкод для працевлаштування ВПО є такі:

- ✦ дискримінація ВПО;
- ✦ нелегітимне звільнення з попереднього місця роботи;
- ✦ відсутність житла;
- ✦ потреба в більш високооплачуваній роботі;
- ✦ невідповідність структури попиту та пропозиції на робочу силу;
- ✦ вік мігрантів.

Одним із проявів дискримінації є упереджене ставлення жителів України до ВПО з Донбасу через їх менталітет та невпевнені патріотичні погляди, що, по суті, є хибним стереотипом. Крім того, іноді роботодавці побоюються, що ВПО внаслідок сильного стресу можуть мати певні психологічні проблеми в процесі адаптації до нових умов, що негативно впливатиме на їх працездатність та якість роботи. Відмови роботодавців у працевлаштуванні ВПО іноді обумовлені переконанням, що переселенці шукають лише тимчасового притулку, а після розв'язання політичної кризи повернуться додому, що призведе до плинності персоналу та необхідності його заміщення.

Після початку збройного конфлікту багато працівників не в змозі були офіційно звільнитися зі своїх робочих місць на непідконтрольній території через відсутність правового поля в межах законодавства України. Незважаючи на наявність певних юридичних процедур легалізації звільнення, реалізувати їх на практиці досить важко, що іноді стає перешкодою для офіційного працевлаштування ВПО.

Більшість вимушених переселенців шукають роботодавців, які в змозі надати працівникам житло або гідний рівень заробітної плати, достатній для сплати оренди житла. Вимушені переселенці об'єктивно потребують більше коштів для підтримання прийняттого рівня та якості життя, ніж місцеві жителі, оскільки, залишивши свої домівки та всю власність, мають значно більше потреб, які необхідно задовольняти. Проте через тривалу економічну кризу в країні пропозиція високооплачуваних вакансій на ринку праці є дуже обмеженою.

Існує розбіжність між галузевою структурою ринку праці Донецької та Луганської областей та ринками праці територій-реципієнтів. В економіці Донбасу преважують металургійна та вугільна промисловість, тому більшість вимушених переселенців, не можуть знайти роботу за своїм профілем в інших частинах України через відсутність таких вакансій. Адже металургійні підприємства країни, у своїй більшості, не тільки не оголошують набір нових працівників, але й скорочують наявний персонал.

Більшість роботодавців часто відмовляють у працевлаштуванні людям передпенсійного та похилого віку. Незважаючи на те, що це є загальною тенденцією на ринку праці в Україні, для ВПО, які вимушені починати життя з початку і не втрати при цьому можливість отримання в майбутньому гідної пенсії, ця проблема постає особливо гостро.

Проблема регулювання зайнятості ВПО має бути вирішена, насамперед, за допомогою цілеспрямованої та відповідальної державної політики. Український уряд вже зробив ряд кроків для зменшення напруженості на ринку праці, але цих заходів все ще недостатньо. Важливою кроком стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб» [16], який передбачає розробку програми заохочення роботодавців у сфері зайнятості переселенців. Згідно з нею, уряд зобов'язаний забезпечити роботодавцям компенсацію витрат на оплату праці для працевлаштування ВПО (не вище середньої заробітної плати в певному регіоні за попередній місяць). Тривалість такої компенсації становить не більше 6 місяців, хоча в деяких випадках вона може досягати 12 місяців. При цьому роботодавець несе відповідальність за забезпечення працевлаштування ВПО на період, що вдвічі перевищує виплату компенсації (наприклад, якщо компен-

сація виплачується протягом 3 місяців, особа повинна працювати протягом 6 місяців).

Внутрішньо переміщена особа, яка зареєстрована як безробітна, також має право на компенсацію витрат на переїзд у регіон, де вона буде працювати, а також на вартість медичного огляду, якщо це є необхідним для працевлаштування. Крім того, всі ВПО мають право отримувати ваучер «для підтримки конкурентоспроможності» шляхом перепідготовки та підвищення кваліфікації у професії та спеціальності для пріоритетних економічних напрямів. Усі типи компенсацій передбачаються лише для переселенців, які зареєстровані у Державній службі зайнятості. Однак у практичних умовах державна програма заохочення роботодавців не працює, а приклади її реалізації невідомі. Водночас, з огляду на потреби роботодавців, така програма майже не потрібна, тому що не здатна допомогти ВПО у працевлаштуванні. Зрештою, роботодавці, перш за все, зацікавлені у кваліфікованому персоналі, який має відповідати їх потребам, а не в державних пільгах. Крім того, більшість безробітних ВПО не зареєстровані в Державній службі зайнятості та не отримують інформацію про можливості працевлаштування як ВПО, вважаючи, що Державна служба зайнятості може пропонувати лише непрестижне та низькооплачуване робоче місце.

Внутрішнє вимушене переміщення населення спричиняє не лише негативний вплив на регіональні ринки праці. Світовий досвід свідчить про подвійний ефект міграції, як внутрішньої, так і зовнішньої, на сферу зайнятості. По-перше, достатня кількість підприємств та організацій були переміщені з зони конфлікту в інші регіони України, збільшивши чисельність зайнятих і пропозицію робочих місць на приймаючих ринках праці. По-друге, міграція робочої сили, особливо кваліфікованих кадрів, безумовно, сприяє поширенню професійного досвіду та розвитку навичок для місцевих фахівців. По-третє, багато переселенців успішно розпочали власний бізнес і підприємницьку діяльність у місцях переселення, створивши нові робочі місця для місцевих жителів та ВПО. Крім того, ВПО справедливо сприймаються в місцях свого поточного проживання як додатковий ресурс для розвитку та відкриття нових можливостей, пов'язаних з:

- ✦ підвищенням соціальної активності громади за рахунок прибуття активістів;
- ✦ розвитком нових бізнес-проектів та посиленням мотивації до успіху;
- ✦ запровадженням більш високих вимог до асортименту та якості товарів, а також послуг на локальних ринках;
- ✦ можливістю закриття вакансій, які складно задовільнити поточною пропозицією робочої сили локальних ринків праці.

Ефективна державна політика зайнятості ВПО має бути спрямована на встановлення балансу між

попитом і пропозицією робочої сили на регіональних ринках праці (рис. 1). Підвищення попиту на робочу силу ВПО можна здійснити за рахунок створення робочих місць у державному секторі та стимулювання роботодавців приватного сектора до працевлаштування переселенців. Важливим є ініціювання з боку уряду створення нових робочих місць або залучення ВПО до тимчасових робіт і разових громадських проєктів та ініціатив.

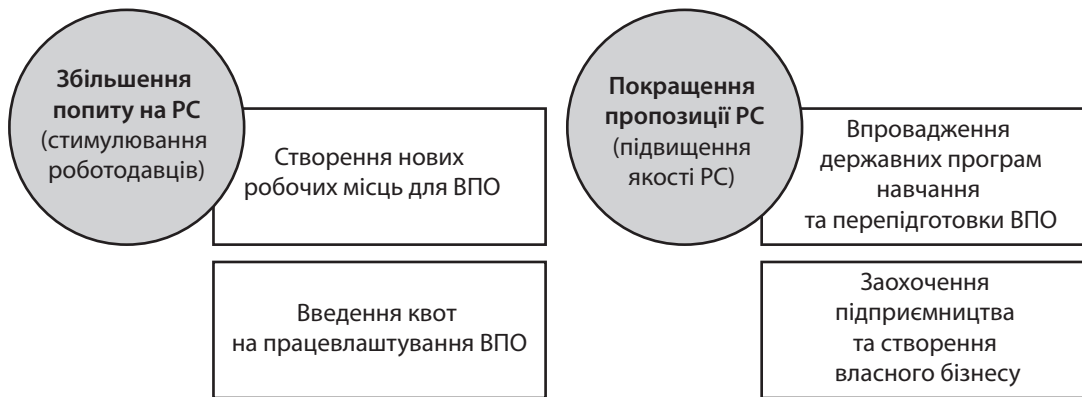


Рис. 1. Заходи з регулювання попиту та пропозиції робочої сили ВПО на ринку праці України

ВИСНОВКИ

Ефективним інструментом регулювання попиту на робочу силу переселенців може стати запровадження для роботодавців квот на працевлаштування ВПО. Такий підхід вже використовується в Україні для працевлаштування інвалідів та людей передпенсійного віку і може передбачати вимоги до роботодавця мати в штаті підприємства 5% ВПО, а також систему штрафів і компенсацій для сприяння та контролю дотримання цих вимог. Поліпшення пропозиції ВПО на ринку праці безпосередньо пов'язано із підвищенням якості та конкурентоспроможності робочої сили переселенців. Доцільним напрямом є впровадження програм державного фінансування професійної підготовки та перепідготовки ВПО. Професійне навчання може здійснюватися на базі державних центрів зайнятості за участю навчальних закладів, у першу чергу вишів. Така діяльність здатна забезпечити відповідність професійного профілю та якості робочої сили ВПО відповідно до реального попиту на ринку праці. Вкрай важливим для встановлення балансу на ринку праці є заохочення ВПО до підприємницької діяльності та відкриття власного бізнесу. Фінансування перспективних бізнес-ідей і проєктів може здійснюватися за рахунок грантів українських та іноземних донорів.

Заходи, спрямовані на вирішення проблеми зайнятості переселенців, як основної умови їх інтеграції та забезпечення життя на новому місці, повинні бути негайними, але обміркованими. Зволікання з активними діями щодо ВПО може призвести до погіршення ситуації в суспільстві в цілому та на ринку праці зокрема. Успішне вирішення проблеми зайня-

тості ВПО приведе до зменшення соціальної напруги між мігрантами та приймаючими громадами, а також до подальшої стабілізації економічної та соціальної ситуації в Україні. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

2. Хто такі внутрішньо переміщені особи (ВПО) // UNCR, UN Refugee Agency. URL: <http://unhcr.org.ua/en/2011-08-26-06-58-56/news-archive/2-uncategorised/1293-vnutrishno-peremishcheni-osobi>

3. Guiding principles on internal displacement // UNCR, UN Refugee Agency. URL: <http://www.unhcr.org/protection/idps/43ce1cff2/guiding-principles-internal-displacement.html>

4. **Надрага В. І.** Проблеми вимушеної внутрішньої міграції населення в контексті концепції «суспільства ризику». *Український соціум*. 2015. № 1. С. 134–141.

5. **Швець І. Б., Біленька М. М.** Особливості внутрішньої вимушеної міграції в регіональному аспекті // *Актуальні питання сучасної науки : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції*. Частина II. Київ : МЦНД, 2018. С. 50–52.

6. **Войналович І. А., Кримова М. О., Щетініна Л. В.** Вимушені переселенці: зарубіжний досвід, стан і реалізація їх прав в Україні. URL: <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/5981/1/250-258.pdf>

7. **Воронкова В. Г.** «Общество риска» как следствие кризиса современной цивилизации в глобальном измерении. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2014. № 58. С. 13–24.

8. **Макарова О. В.** Соціальна політика в Україні : монографія. Київ, 2015. 244 с.

9. **Gregory J. N.** Internal Migration: Twentieth Century and Beyond // *Oxford Encyclopedia of American Social History* / ed. by Lynn Dumenil. New York : Oxford University Press, 2012. P. 540–545. URL: http://faculty.washington.edu/gregoryj/internal_migration.htm

10. The Uprooted: Improving Humanitarian Responses to Forced Migration. Series : Program in Migration and Refugee Studies / Martin S. F., Fagen P. W., Jorgensen K. M. et al. Lexington Books, 2005. 304 p.

11. **Castles S.** The International Politics of Forced Migration. *Development*. 2003. Vol. 46. Issue 3. P. 11–20. URL: <https://link.springer.com/article/10.1177/10116370030463003>

12. План гуманітарного реагування ООН на 2016 рік. URL: http://www.un.org.ua/images/documents/3689/2016_hrp_ukraine_ukrainian.pdf

13. Міжвідомчий координаційний штаб повідомляє. URL: <http://www.dsns.gov.ua/ua/Mizhvidomchiy-koordinaciyniy-shtab.html>

14. Смаль В., Позняк О. Внутрішньо переміщені особи: соціальна та економічна інтеграція в приймаючих громадах. Київ, 2016. 93 с. URL: <https://www.slideshare.net/DonbassFullAccess/ss-91693812>

15. Refugees and Internally Displaced Persons. URL: <http://unstats.un.org/unsd/genderstatmanual/Print.aspx?Page=Refugees-and-internally-displaced-persons>

16. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб» від 05.03.2015 р. № 245-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245-19>

REFERENCES

Castles, S. "The International Politics of Forced Migration". Development. 2003. <https://link.springer.com/article/10.1177/10116370030463003>

"Guiding principles on internal displacement". UNCR, UN Refugee Agency. <http://www.unhcr.org/protection/idps/43ce1cff2/guiding-principles-internal-displacement.html>

Gregory, J. N. "Internal Migration: Twentieth Century and Beyond". Oxford Encyclopedia of American Social History. http://faculty.washington.edu/gregoryj/internal_migration.htm

"Khto taki vnutrishnyo peremishcheni osoby (VPO)" [Who are internally displaced persons]. UNCR, UN Refugee Agency. <http://unhcr.org.ua/en/2011-08-26-06-58-56/news-archive/2-uncategorised/1293-vnutrishno-peremishcheni-osobi>

[Legal Act of Ukraine] (2014). <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

[Legal Act of Ukraine] (2015). <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245-19>

"Mizhvidomchiy koordinatsiyniy shtab povidomliaie" [The interdepartmental coordinating staff reports]. <http://www.dsns.gov.ua/ua/Mizhvidomchiy-koordinaciyniy-shtab.html>

Makarova, O. V. *Sotsialna polityka v Ukraini* [Social policy in Ukraine]. Kyiv, 2015.

Martin, S. F. et al. *The Uprooted: Improving Humanitarian Responses to Forced Migration*. Series : Program in Migration and Refugee Studies. Lexington Books, 2005.

Nadraha, V. I. "Problemy vymushenoj vnutrishnoy mihratsii naseleennia v konteksti kontseptsii «suspilstva ryzyku»" [Problems of forced domestic migration in the context of the concept of "society of risk"]. *Ukrainskyi sotsium*, no. 1 (2015): 134-141.

"Plan humanitarnoho reahuvannia OON na 2016 rik" [UN Humanitarian Response Plan for 2016]. http://www.un.org.ua/images/documents/3689/2016_hrp_ukraine_ukrainian.pdf

"Refugees and Internally Displaced Persons" <http://unstats.un.org/unsd/genderstatmanual/Print.aspx?Page=Refugees-and-internally-displaced-persons>

Shvets, I. B., and Bilenska, M. M. "Osoblyvosti vnutrishnoy vymushenoj mihratsii v rehionalnomu aspekti" [Features of internal forced migration in the regional aspect]. *Aktualni pytannia suchasnoi nauky*, part 2. Kyiv: MTsND, 2018. 50-52.

Smal, V., and Pozniak, O. "Vnutrishnyo peremishcheni osoby: sotsialna ta ekonomichna intehratsiia v pryimaiuchykh hromadakh" [Internally displaced persons: social and economic integration in host communities]. <https://www.slideshare.net/DonbassFullAccess/ss-91693812>

Voinalovych, I. A., Krymova, M. O., and Shchetinina, L. V. "Vymusheni pereselentsi: zarubizhnyi dosvid, stan i realizatsiia ikh prav v Ukraini" [Forced migrants: foreign experience, status and realization of their rights in Ukraine]. <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/5981/1/250-258.pdf>

Voronkova, V. G. "«Obschestvo ryska» kak sledstviye krizisa sovremennoy tsivilizatsii v globalnom izmerenii" ["Risk Society" as a consequence of the crisis of modern civilization in the global dimension]. *Humanitarnyi visnyk ZDIA*, no. 58 (2014): 13-24.